

С.І. Глазунов, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Теоретично обґрунтований вибір методологічних підходів до розв'язання проблеми забезпечення якості фахової підготовки викладачів фізичного виховання та спеціальної фізичної підготовки. Поряд із загальнонауковими та традиційними методологічними підходами потрібно брати до уваги такі підходи, які враховують специфіку професійної діяльності викладачів, спрямованість їх підготовки на систему ціннісних орієнтацій суспільства та результат, вплив на процес підготовки міждисциплінарних зв'язків і можливість поєднання теоретико-методологічних положень різних галузей наукових знань, необхідність розгляду процесу фахової підготовки викладачів з позицій самоорганізації та взаємного доповнення. Зазначені положення дозволяють виокремити як пріоритетні аксіологічний, компетентнісний і синергетичний методологічні підходи.

Ключові слова: викладач, методологічний підхід, фахова підготовка, фізичне виховання, якість.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві дуже актуальним є поняття “якість підготовки фахівця”. Особливого значення у світлі останніх подій це поняття набуває в системі військової освіти України. Підвищення якості підготовки фахівця залишається пріоритетним напрямом реформування і розвитку Збройних Сил України [1, с. 10]. Серед різних предметів підготовки курсантів (слухачів) особливе місце посідає фізична підготовка. Ця дисципліна супроводжує військовослужбовців протягом усієї їх служби, має орієнтований на практику зміст та безпосередньо впливає на боєготовність особового складу. На викладачів фізичного виховання та спеціальної фізичної підготовки (ФВСФП) покладається завдання сформувати у курсантів (слухачів) необхідні компетенції, які б дозволяли їм у майбутньому не тільки підтримувати особисту фізичну готовність, а й успішно організувати процес фізичного вдосконалення підлеглого особового складу. Ураховуючі новітні тенденції та трансформації в освітній галузі й системі бойової підготовки військ, таке завдання потребує якісної фахової підготовки викладачів ФВСФП.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахова підготовка викладачів вищих навчальних закладів (ВНЗ) неодмінно пов'язана з їх освітою. Увага до якості освіти у більшості розвинених країн закріплена у міжнародних стандартах якості [2, 3]. Науковці досліджують проблеми забезпечення якості у сфері освіти з різних позицій. Г. Полякова, В. Радкевич, И. Соколова, Ю. Татур розглядають проблеми якості освіти в контексті компетентнісного підходу. Питання розвитку системи управління якістю підготовки фахівців у ВНЗ висвітлюють О. Котикова, О. Пульбере, Є. Сахарчук, А. Момот, В. Новикова, А. Зенкина. Науковці акцентують увагу на можливості

цілеспрямованого управління якістю підготовки фахівців [4, с. 94–96], наділяють цей процес певними властивостями [5, с. 4], пропонують кафедральну систему управління якістю підготовки фахівців, яка основана на процесному підході [6, с. 83], висувають педагогічні умови, що забезпечують функціонування системи управління якістю підготовки вчителя [7, с. 110–114], висувають різні системи оцінювання якості підготовки фахівців [5, 6].

У доступній літературі ми не знайшли спеціальних наукових пошуків з проблеми забезпечення якості фахової підготовки викладачів ФВСФП. Дослідженню цього питання передуює процес вибору методологічних підходів, дидактичного інструментарію. Їх розгляд та аналіз допоможе обрати ефективну стратегію вирішення зазначеної проблеми.

Мета статті– розглянути сучасні наукові підходи щодо забезпечення якості фахової підготовки викладача фізичного виховання та спеціальної фізичної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Під час вибору методів дослідження ми виходили з позиції правильного обрання методології вирішення проблеми. За допомогою системного підходу був визначений напрям дослідження, уточнено понятійно-категоріальний апарат. Вивчення керівних документів, опитування викладачів та спостереження за їх діяльністю дозволили сформулювати уявлення про пріоритети потреб у професійному вдосконаленні викладача ФВСФП. Фактичний матеріал опрацьовувався за допомогою таких методів: абстрагування, логіко-теоретичний аналіз, аналогія, синтез, порівняння.

Проблема забезпечення якості фахової підготовки викладача ФВСФП є складною та багатогранною. Розв'язання цієї проблеми потребує застосування сукупності наукових підходів, які повинні доповняти один одного та не вступати між собою у протиріччя. Серед різних тлумачень поняття “науковий підхід” найбільш вдалим, на наш погляд, є інтерпретація Н. Іпполітової, яка розглядає його як сукупність ідей, що визначають загальну наукову світоглядну позицію вченого, принципів, що складають основу стратегії дослідницької діяльності, а також способів, прийомів, процедур, що забезпечують реалізацію обраної стратегії в практичній діяльності [8, с. 13]. У педагогічних дослідженнях методологічний (науковий) підхід визначає провідні принципи організації педагогічного процесу та діяльність його учасників [9, с. 49]. Широкий вибір форм підготовки викладача ВНЗ на різних етапах професійного удосконалення дозволяє використовувати різні наукові підходи до забезпечення якості його фахової підготовки.

Застосування системного підходу дозволяє розглядати процес підготовки (об'єкт пізнання) як комплекс взаємозв'язаних інтегрованих підсистем, що об'єднані спільною метою та мають внутрішні і зовнішні зв'язки. Системний підхід дає змогу здійснити поділ складних явищ дійсності на частини або елементи, визначити способи організації окремих частин (елементів) системи в єдине ціле, підпорядкувати елементи системи між собою і визначити їх взаємодію, реалізувати на практиці принцип цілісного розгляду явищ у взаємозв'язку [10, с. 35]. Ураховувати індивідуально-психологічні

особливості особистості, яка перебуває у фокусі процесу підготовки, дозволяє особистісно-орієнтований підхід.

Діяльнісний підхід потребує переведення того, хто навчається у позицію активного суб'єкта пізнання, спілкування, творчості [11, с. 33], а сам процес підготовки фахівця розглядати через призму його предметно-практичних та інтелектуальних дій з урахуванням процесів інтеріоризації особистості [12, с. 271]. Дослідження проблеми з позицій андрагогіки дозволяє враховувати вікові особливості суб'єктів педагогічної взаємодії, їх життєвий та професійний досвід, мотивацію.

Ціннісне сприйняття того чи іншого підходу на результат підготовки викладача характеризується категорією якість підготовки – відповідність визначеним стандартам, ступінь придатності чого-небудь для його використання за призначенням, рівень досягнення поставлених завдань, ступінь задоволення очікувань споживача [13, с. 8.]. Це не єдине визначення зазначеної категорії. Різні тлумачення категорії “якість” зводяться до її розуміння як цілісної характеристики об'єкта (процесу), яка визначає його сутність або внутрішню визначеність предмета (специфіку), що відрізняє його від усіх інших [14, с. 638]. Якість процесу підготовки звичайно більш ємне поняття, яке повинно інтегрувати у собі якість функціонування складових системи підготовки. Розвиваючи формулювання С. Трапідина щодо якості освітнього процесу [5], ми характеризуємо якість фахової підготовки викладача ФВСФП як комплексний показник, який визначає спроможність системи освіти України забезпечувати систематичне підвищення рівня професійної компетентності викладача, задовольняти існуючі та потенційні потреби ЗС України та державні вимоги щодо підготовки висококваліфікованих військових фахівців.

Оскільки поняття “якість підготовки” включає також і ціннісний аспект, доречно розглядати цю проблему з позицій аксіологічного підходу. Теорія цінностей закріплює гуманістичну спрямованість освіти, дає тому, хто навчається, орієнтир на правильне світосприйняття дійсності. На думку Т. Садової аксіологічний підхід на рівні окремої особистості спрямовує педагогічний вплив на втілення на практиці оптимальних шляхів трансляції її актуальних соціальних цінностей [15, с. 63]. Науковці зазначають, що ціннісні орієнтації мають найбільш глибоке значення в мотиваційній системі особистості [16].

Специфіка викладання дисципліни ФВСФП передбачає безпосередній вплив викладача на формування основної цінності курсантів (слухачів) – їх здоров'я як у фізично-тілесному, так й духовному сенсі. Процес фізичного вдосконалення курсантів (слухачів), виховна спрямованість дисципліни мають на меті не лише забезпечення належного рівня фізичної підготовленості випускників, морально-психологічних якостей, а й формування в них потреби в самовдосконаленні власного організму, зміцненні здоров'я засобами фізичної підготовки, розуміння переваг здорового способу життя та шляхів розвитку і підтримання належного фізичного стану. Опитування курсантів (слухачів) свідчать про те, що їх

цікавість до занять із фізичного вдосконалення, успішність пропагування цінностей здорового способу життя та мислення значною мірою залежить від особистості викладача, рівня його авторитету. Викладач ФВСФП повинен не тільки мати професійні знання, уміння, навички, спортивну статуру а й відповідати певному статусу науково-педагогічного працівника кафедри ВВНЗ, тобто бути інтелігентною, освіченою, гармонійно розвиненою, високоморальною особистістю із високим рівнем культури, морально-етичних, психолого-педагогічних, професійних якостей, ерудиції, професіоналізму. Фахова підготовка викладача повинна вибудовуватися на основі системи ціннісних орієнтацій суспільства з урахуванням інтересів, прагнень, значеннєвої сфери кожної особистості. Усе це дозволяє нівелювати персональні деформації професійного походження.

Передовою ідеєю сучасної освіти стало запровадження компетентнісного підходу до підготовки фахівців. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначено, що організація освіти на засадах компетентнісного підходу є стратегічним напрямком державної політики у сфері освіти [с. 5]. Цей підхід розширює можливості для застосування у навчальному процесі інноваційних форм і методів навчання, передбачає орієнтацію підготовки викладача на результат і є тою методологією, яка активно впливає на професійну підготовку фахівців.

Викладач ФВСФП сьогодні стикається із проблемами низького рівня фізичної та методичної підготовленості кандидатів до навчання у ВВНЗ, дефіциту службового часу на заняття з фізичного вдосконалення та слабкої мотивації курсантів (слухачів) до них, обмеженого забезпечення дисципліни тощо. Окрім того, постійно змінюються програми підготовки військових фахівців, динамічно розвиваються сучасні спортивно-оздоровчі, педагогічні та інформаційні технології, виникає потреба у налагоджуванні та підтримуванні на належному рівні комунікативної взаємодії між колегами та тими, хто навчається.

Ці фактори обов'язково повинні відображатися у системі фахової підготовки викладача ФВСФП, реалізовуватися в його уміннях ефективно вирішувати навчально-виховні завдання, знаходити нестандартні, продуктивні рішення у сучасних умовах. Методи, способи, процедури вирішення зазначених проблем повинні формалізуватися у вигляді конкретних умінь і компетенцій. Крім того, використання категорій компетентнісного підходу (компетенція, кваліфікація, кредит, навчальні результати тощо) дає можливість стандартизувати та уніфікувати систему фахової підготовки викладача ФВСФП, чіткіше формулювати вимоги до контролю рівня його професійної компетентності та якості підготовки.

Аналіз компетенцій викладача ФВСФП, специфіки професійної діяльності вказує на багатоаспектність процесу його підготовки та багатовимірність навчально-виховної практики. Змістовне наповнення дисципліни ФВСФП перебуває на перетині кількох галузей знань, а професійна діяльність має як науково-педагогічну так й організаційну складові. Отже, потрібно побудувати таку систему підготовки викладача

ФВСФП, яка б забезпечила впровадження в цей процес інтегративного, синтетичного знання, що формується на основі міждисциплінарних зв'язків. За таких умов фахову підготовку викладача доцільно розглядати з позицій трансдисциплінарної наукової теорії самоорганізації систем, що отримала назву синергетика. Виявляючи спільність явищ і процесів різної природи, синергетика дозволяє намітити деякі загальні підходи до інтерпретації знань з різних предметних областей, виявити загальні основи для їх об'єднання і може стати основою для інтеграції природничо-наукового і гуманітарного знання на теоретичному і методологічному рівнях [17, с. 28].

Звичайно існують певні обмеження щодо використання синергетичного підходу: відсутність єдиної і загальноприйнятої термінології; складність побудови логічної стрункої системи понять та застосування математичного апарату синергетики для обґрунтування педагогічних положень; роз'єднаність концептуальних положень різних наукових галузей знань тощо [18, с. 47]. Разом із тим, цей підхід дозволяє поєднувати теоретико-методологічні позиції різних наук, узгоджувати та синхронізувати теоретичну підготовку викладача з різних галузей наукових знань (педагогіка, психологія, теорія фізичного виховання та спортивного тренування, теорія та організація фізичної підготовки (ФП) військ, військові та медико-біологічні науки тощо), методичну підготовку (методична практика в організації і проведення різних видів теоретичних та практичних занять, форм ФП), практичну підготовку (спортивне удосконалення).

Категорії синергетики повинні мати чітку інтерпретацію в системі підготовки викладачів ФВСФП. Наявність проблемних ситуацій у професійній діяльності викладача потребує від нього здатності оперативно приймати рішення в умовах невизначеності, а також брати на себе відповідальність за прийняті рішення. Відповідальність викладача за здоров'я та життя підлеглих під час занять з ФП реалізується в його умінні ефективно підбирати засоби і методи фізичного вдосконалення, чітко ідентифікувати фактори які можуть призвести до травмування військовослужбовців, діагностувати їх предпатологічні стани під час виконання фізичних вправ, регулювати рівень фізичних навантажень військовослужбовців навчальних груп з урахуванням підготовленості кожного тощо. Відсутність уніфікованої системи фахової підготовки викладача ФВСФП певним чином ускладнює стандартизацію процедур забезпечення якості його підготовки. За таких умов посилюється вплив фактора особистої самоорганізації викладача під час професійного вдосконалення, складових системи його підготовки та їх взаємодоповнення.

Висновки. Розв'язання проблеми забезпечення якості фахової підготовки викладача фізичного виховання та спеціальної фізичної підготовки потребує використання сукупності методологічних підходів, серед яких пріоритетного значення набувають аксіологічний, компетентнісний і синергетичний. Урахування цих підходів дозволяє цілісно уявляти проблему забезпечення якості фахової підготовки викладача ФВСФП та несуперечливо

підійти до її вирішення з урахуванням сучасних трансформацій у науці, освіті та практиці підготовки військовослужбовців.

Напрямок подальших досліджень. На основі зазначених методологічних підходів слід розробити і обґрунтувати загальну концепцію забезпечення якості фахової підготовки викладачів фізичного виховання та спеціальної фізичної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року [Електронний ресурс]: рішення РНБО України від 29.12.12 введено в дію Указом Президента України № 772/2012 від 29.12.12. – С. 10. – Режим доступу до журн. http://uvpo.odessa.gov.ua/files/uvpo_portal/konceptc_ua_reformuvannya_rozvitku_zbrojnih_sil_ukra_ni_na_per_od_do_2017_roku_osnovn_napryami.pdf.

2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. [Електронний ресурс] : Helsinki: European Association for Quality Assurance in Higher Education, 2009. – 41 с. – Режим доступу: http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition%20%282%29.pdf.

3. Quality assurance standards – Guidelines for the application of ANSI/ISO/ASQ Q9001 – 2000 to education and training institutions. [Електронний ресурс] : Milwaukee: American society for quality standard, 69 р. – Режим доступу : http://wed.siu.edu/public1/ocdp/cdrom_spring_2011/WED_469_CD/files/ISO%20Guidelines%20for%20Education%20Sector.pdf.

4. *Мелешко Е.Н.* Методы и модели управления качеством подготовки специалистов с высшим образованием в регионе: дис. на соискание уч. ст. канд. эконом. наук: 08.00.13 “Математические и инструментальные методы экономики” / Е. Н. Мелешко. – Ростов н/Д., 2000. – 249 с.

5. *Трапицын С.Ю.* Теоретические основы управления качеством образовательного процесса в военном вузе: автореф. дис. на соиск уч. степ. д-ра пед. наук: спец. 13.00.08 / С.Ю. Трапицын. – СПб., 2000. – 37 с.

6. *Суслов А.Г.* Кафедральная система управления качеством подготовки специалистов, основанная на процессном подходе / А.Г. Суслов, А. Г. Овдиенко // Инженерное образование. – Брянск: БГТУ. – № 3. – 2005. – С. 82–89.

7. *Уткина Т.И.* Теоретические основы управления качеством подготовки учителя математики / Т.И. Уткина // Вестник Оренбургского государственного университета. Серия: гуманитарные науки. Оренбург: ОГУ, 2006. – Том 1. – № 1. – С. 109–114.

8. *Ипполитова Н.В.* Взаимосвязь понятий “методология” и “методологический подход” / Н.В. Ипполитова // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Образование. Педагогические науки. – № 13 (146). – 2009. – С. 9–15.

9. *Селевко Г.К.* Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т. 1. М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.

10. *Ткаченко Л.П.* Системний підхід до організації навчання у вищих навчальних закладах / Л. П. Ткаченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2003. – № 20. – С. 32–37.

11. Гавришина Г.В. Методологические основы моделирования инновационного процесса психолого-педагогической подготовки преподавателя вуза / Г.В. Гавришина // Вопросы современной науки и практики. – 2009. – № 7(21). – С. 30–36.

12. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. Т. I. – М.: Педагогика, 1983. — 392 с.

13. Байназарова О.О. Моніторинг та оцінювання якості освіти: метод. посіб. / О.О. Байназарова, В.В. Ракчєєва. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – 58 с.

14. Словник української мови: в 11 томах. – Том 11. – 1980. – С. 638.

15. Садова Т.А. Аксиологічний підхід у системі педагогічної методології / Т.А. Садова // Дошкільна освіта. – 2010. – № 1 (27). – С. 63–69.

16. Гончарова А.Л. Методологические подходы к формированию проектной культуры будущих архитекторов [Электронный ресурс]: / А.Л. Гончарова, Т.В. Кружилина // The Emissia. Offline Letters. Электронное научное издание РГПУ им. А.И. Герцена (научно-педагогический интернет-журнал). – 2012. – Режим доступа до журн.: <http://www.emissia.org/offline/2012/1763.htm>. – Назва з екрана.

17. Игнатова В.А. Педагогические аспекты синергетики / В.А. Игнатова // Педагогика. – № 8. – 2001. – С. 26–31.

18. Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід: Монографія / за ред. проф. П.Ю. Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 184 с.

С.И. Глазунов, кандидат наук по физическому воспитанию и спорту, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье рассматривается теоретически обоснованный выбор методологических подходов к решению проблемы обеспечения качества профессиональной подготовки преподавателей физического воспитания и специальной физической подготовки. Наряду с общенаучными и традиционными методологическими подходами необходимо принимать во внимание такие подходы, которые учитывают специфику профессиональной деятельности преподавателей, направленность их подготовки на систему ценностных ориентаций общества и результат, влияние на процесс подготовки междисциплинарных связей и возможность сочетания теоретико-методологических положений различных сфер научных знаний, необходимость рассмотрения процесса профессиональной подготовки преподавателей с позиций самоорганизации и взаимного дополнения. Указанные положения позволяют выделить в качестве приоритетных аксиологический, компетентностный и синергетический методологические подходы.

Ключевые слова: преподаватель, методологический подход; профессиональная подготовка, физическое воспитание, качество.

S. Glazunov PhD., assistant professor,
National defense university of Ukraine named
after Ivan Chernyakhovsky

SCIENTIFIC APPROACHES TO ENSURE THE QUALITY OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPECIAL PHYSICAL TRAINING

In article describes the theoretically grounded choice of methodological approaches to the problem of providing quality professional training of teachers of physical education and special physical training. In addition to the general scientific and traditional methodological approaches to be taken into account such approaches that take into account the specifics of professional action of teachers focus their training on the system of value orientations of society and result, the impact on the process of preparing interdisciplinary Relations and possibility a combination of theoretical and methodological principles of different scientific fields of knowledge, the need to consider the professional training of teachers from the standpoint of self-organization and complementarity. These provisions allow to determine how axiological priority, competency and synergetic methodological approaches.

Keywords: teacher, methodological approach, professional training, physical education, quality.